

17. **Шишкін В.** Конституція, яка випередила час [Електронний ресурс] / В. Шишкін. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/188014/>

18. **Fukuyama F.** Social Capital and Civil Society / F. Fukuyama // IMF Working Paper WP/00/74. 2000. April. – 18 p.

УДК 32.01:331.102.24

З. В. Свирид

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ

Проаналізовано різні підходи щодо розуміння поняття «професіоналізації». Визначено передумови професіоналізації політики на сучасному етапі. Розкрито основні концепції щодо розуміння сутності професіоналізації політики.

Ключові поняття: професіоналізація, політичний професіоналізм, політичний кар'єризм, професіоналізація політики.

Проанализированы различные подходы к пониманию понятия «профессионализации». Определены предпосылки профессионализации политики на современном этапе. Раскрыты основные концепции относительно понимания сущности профессионализации политики.

Ключевые понятия: профессионализация, политический профессионализм, политический карьеризм, профессионализация политики.

Different approaches to understanding the concept of “professionalism” have been analyzed. Preconditions to professionalization of politics today have been defined. The basic concepts for understanding the professionalization of politics have been revealed.

Keywords: professionalization, political professionalism, political careerism, professionalization of policy.

© З. В. Свирид, 2012

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільної діяльності, явище професіоналізації постає як всеохоплюючий глобальний процес, який зачіпає не тільки всю політичну, а й економічну, соціальну та культурну сферу життєдіяльності суспільства. Саме з цим пов'язана складність визначення сутності цього поняття на теоретичному рівні.

Професіоналізація політики привернула увагу науковців ще з кінця XIX – на початку XX століття, проте сам термін досі залишається розмитим. В сучасній зарубіжній та вітчизняній політологічній літературі недостатньо теоретико-методологічних напрацювань у цьому напрямку. Якщо одні дослідники позитивно підходять до визначення поняття «професіоналізації політики», акцентуючи свою увагу на професіоналізації політичної комунікації, виборчих кампаній, то інші – висловлюють негативну точку зору з приводу самого процесу професіоналізації, вважаючи її передумовою політичного кар'єризму. Така неоднозначність у поглядах спонукає нас до більш детального розгляду та осмислення явища професіоналізації в політиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У західному політологічному середовищі в останні роки спостерігається значний ріст кількості публікацій, присвячених проблемі професіоналізації політики на сучасному етапі. Серед них особливу увагу дослідженню цього явища приділяють такі зарубіжні дослідники, як Гордон Блек (Gordon S. Black), Марк Петракка (Mark P. Petracca), Ентоні Кінг (Anthony King), Дарен Лейкер (Darren G. Lilleker), Ральф Неграйн (Ralph Negrine), Паоло Манчіні (Paolo Mancini) та російські дослідники Сергій Марков, Вадим Гончаров. Серед українських науковців доволі важко визначити коло тих, хто безпосередньо займається цією проблематикою, адже саме поняття «професіоналізації» в політиці розглядається найчастіше в контексті державної служби та кадрової політики.

Формулювання цілей статті. Метою написання цієї статті є висвітлення основних підходів щодо визначення поняття «професіоналізації політики» на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «професіоналізації» зазвичай розуміють процес

засвоєння норм та цінностей, поширених у певній професії. Ці цінності важливі, оскільки вони впливають на ймовірність того, що людина досягне успіху у своїй професії. Проте, з наукової точки зору, не існує єдиного підходу до визначення «професіоналізації», адже сам термін розглядається в соціології, психології, економіці та педагогіці.

В соціологічній літературі представлені різні підходи до трактування сутності професіоналізації [9, с.180-182]: функціоналістський підхід розглядає професіоналізацію, як позитивний і прогресивний процес, який забезпечує «здоров'я соціального організму» і сприяє здійсненню соціальних перетворень; атрибутивний підхід розглядає професіоналізацію, як процес, за посередництва якого певний вид занять може успішно претендувати на статус професії і, відповідно, нагороди і привілеї, що відповідають цьому статусу. Як зазначає, В.Цвик, «поняття професіоналізації – це формування професійних знань, вмінь, навичок, засвоєння соціально-професійних норм, становлення особистості як суб'єкта професіональної діяльності» [8, с.259].

В ході аналізу психологічних теоретичних джерел виявлено два підходи до визначення сутності професіоналізації [4, с.142]: інституційно-орієнтований та особистісно-орієнтований. В межах інституційно-орієнтованого підходу професіоналізація виступає сутнісною характеристикою політичних інститутів; Особистісно-орієнтований підхід розглядає особистість найбільш повно особистість розкривається у професійній діяльності, в якій людина прагне реалізувати свої особисті та професійні якості, розвинути свою індивідуальність.

Управлінсько-економічний підхід до визначення професіоналізації характеризується через категорію «менеджменту».

Педагогічне визначення професіоналізації передбачає її розуміння як професійного навчання, що визначає спеціальну підготовку суб'єкта до майбутньої професійної діяльності [6, с. 10].

Як бачимо, різні точки зору розкривають окремі аспекти поняття «професіоналізації» у тій чи іншій сфері суспільної діяльності. Це ще раз підтверджує думку про багатогранність цього поняття, яке слід розглядати як сукупність соціологічних, психологічних, педагогічних, економічних та закономірностей, в центрі уваги яких залишається підвищення та вдосконалення професійних знань та навичок індивідів у складно організованому суспільстві, де важливе місце відводиться політичним відносинам.

З моменту свого виникнення, політика як суспільна діяльність, охоплювала обмежене коло функцій, що в основному зводилися до управління державними справами. Натомість ускладнення сфери політичної комунікації спричинило поступовий розвиток політики у напрямку професіоналізації, що сприяв розширенню компетенції її суб'єктів, які почали здійснювати політичну діяльність у всіх проявах. Як наслідок, логічним стало зростання наукового інтересу до цієї проблеми.

Професіоналізація політики привернула увагу дослідників ще наприкінці XIX – початку XX століття. На той час професійною політичною діяльністю вважалася виключно діяльність професіоналів державного управління [3, с.129]. Засобом професіоналізації політики на цьому етапі виступила діяльність бюрократичних структур, заснованих на принципах професійної компетенції, ієрархії та спеціалізації функцій.

Частково таке розуміння можемо простерігати у теорії «політичного класу» Г. Моски, який зазначав, що лише представники політичного класу володіють особливими якостями, що забезпечують їм матеріальну, інтелектуальну і навіть моральну перевагу в суспільстві. Г. Моска зазначає: «... правлячий клас виконує всі політичні функції, монополізує владу і насолоджується тими перевагами, які дає влада...» [7, с.188]. Тим самим дослідник вказав на виокремлення політичного класу, як такого, що володіє професійними якостями для управління державними і суспільними справами.

Продовжив і значно поглибив теоретичні знання про професіоналізацію політики М. Вебер. На початку 1919 р. він прочитав для студентів Мюнхенського університету, членів «Вільної студентської спілки», дві лекції – «Наука як професія» і «Політика як професія». Тоді ж тексти обох лекцій було опубліковано двома брошурами («Wissenschaft als Beruf. Vorträge vor dem Freistudentischen Bund, 1919; «Politik als Beruf. Vorträge vor dem Freistudentischen, 1919»).

У своїй політологічній статті «Покликання до політики», яка є уривком із заключної частини брошури «Політика як професія» (1919 р.), він підходить до визначення політики через професійні якості тих людей, які нею займаються. Автор задає питання: «Яку внутрішню насолоду може дати політика як «професія» і яких особистих якостей вимагає вона від того, хто ступає на її стежину? Перше, що вона дає, – це почуття влади. Навіть на формально скромних посадах, свідомість впливу на людей, участь у владі над ними, але насамперед – відчуття того, що ти тримаєш в руках нерв історично важливого процесу, – здатні підняти професійного політика над повсякденністю. Та перед ним постає питання: завдяки яким саме якостям сподівається він бути на рівні тієї влади (якою б обмеженою не була вона у кожному окремому випадку) і, отже,

на рівні тієї відповідальності, яку вона на нього покладає?» [2, с.173]. М. Вебер вважає, що є два способи зробити політику своєю професією: або жити «для» політики, або жити «за рахунок» політики і «політикою». Цікаво, що ці два способи не є взаємовиключними. Адже в ідеальному варіанті всі політичні діячі роблять і те, і інше. Основну розбіжність між ними автор вбачає в економічному плані: лише «професійні політики безпосередньо не повинні шукати нагороди за свою політичну діяльність, на що просто повинен претендувати незаможний політик» [1, с.654].

М. Вебер вперше зауважив, що фахівці політичної сфери мають володіти перш за все професійними якостями, такими як пристрасть, почуття відповідальності, окомір. До прикладу, пристрасть, в розумінні автора – це знання суті справи і відданість їй, яке ми можемо назвати професійною компетентністю. Взаємодоповнюючим елементом тут виступає почуття відповідальності за власні дії. Автор зазначає «...одної пристрасті, якою б справжньою вона не видавалась, тут не досить. Вона не зробить вас політиком, якщо, будучи відданим «справі», не ви вважатимете відповідальність перед цією справою провідною зіркою вашої діяльності. А для цього (і то головна психологічна якість політика) потрібен окомір – здатність із внутрішньою зібраністю та спокоєм віддатися впливу реальностей, інакше кажучи, потрібна дистанція стосовно речей і людей. «Відсутність дистанції» вже сама по собі є одним із смертних гріхів будь-якого політика, – і водночас це одна з тих якостей, що їх виховують у нинішньої інтелектуальної молоді, прирікаючи її, таким чином, на нездатність до політики... «Сила» політичної «особистості» передусім означає наявність у неї вищезгаданих якостей» [2, с. 174]. Далі у своїх роздумах, М. Вебер підходить до відносин політиків і чиновників, наголошуючи на тому, що для чиновника – політика не може бути «справжньою» професією, адже він має діяти безпристрасно по відношенню до неї.

Як бачимо, у розумінні автора політика вперше розглядається в контексті професійної діяльності, також окреслюються якості професійного політика, що безумовно зробило свій внесок у розвиток теоретичних напрацювань у напрямку професіоналізації політики. Цікаво, що більшість дослідників вслід за М. Вебером під професіоналами в політиці почали називати партійних бюрократів [3, с. 130].

У XX столітті уявлення про професіоналізацію політики дещо трансформувалися. Передумовами для цього стало, з одного боку – стрімкий розвиток демократичних інститутів, що супроводжувався технологічним ускладненням політичного процесу, а з іншого боку професіоналізація політичної комунікації в цілому, що спричинила появу фахівців з зв'язків із громадськістю, політтехнологів, експертів, аналітиків, політичних консультантів, вплив яких на політичну сферу поступово зростає.

У другій половині XX століття технічна складність політичного процесу і диференціація функцій професіоналів привела до ускладнення внутрішньополітичного розподілу праці [3, с. 130]. З цього приводу С.Марков виділяє дев'ять ідеальних типів політичного професіоналізму. Окрім тих, хто займається основною політичною діяльністю (балотуються на виборні пости і приймають політичні рішення), він зараховує до професіоналів політики також і адміністраторів (чиновників-управлінців), радників політичних лідерів, незалежних експертів, ідеологів, партійних функціонерів, політичних журналістів, політтехнологів і лобістів. [5, с. 9]

З цієї точки зору, можемо спостерігати, що на відміну від Г.Моски та М.Вебера, які лише до певної міри звернули увагу на те, що політикою повинні займатися професіонали, котрі володіють визначеними якостями, основними функціями, яких виступають монополізація влади і управління державними справами відповідно до чітко формалізованих процедур, то С.Марков підійшов до цієї проблеми значно глибше. По-перше, як вже зазначалося вище, політика на сучасному етапі, не обмежується лише функціями державного управління. По-друге, вплив зовнішніх чинників (таких як ЗМІ, реклама, інтернет) вимагає відповідної реакції з боку політичних лідерів, що безумовно вимагає підвищення професіоналізму останніх, так професіоналізації політики в цілому.

На думку, С.Маркова, «у міру розвитку тої чи іншої сфери суспільної діяльності відбувається її професіоналізація. Не є винятком і політика. Розвиток та інституалізація політики на сучасному етапі ознаменували її професіоналізацію» [5, с. 8]. У своїй статті «Політичні професії» автор зазначає, що процес інституалізації політики не є завершеним, адже професії в політиці тільки починають формуватися. Тому й існують вагомні розбіжності між ідеалістичним (існуючим в практиці країн, з розвинутим, стійким, стабільним політичним життям) і фактичним змістом тої чи іншої політичної професії, між сприйняттям її ролі та функцій на рівнях масової свідомості і відповідного професійного суспільства [5, с. 8].

До кінця XX століття поширення телекомунікаційних технологій у різних країнах світу поступово почало стирати розбіжності в практиці професійної політичної діяльності. З приводу цього, професор італійського університету П.Манчіні написав працю «Нові напрямки

в політичному професіоналізмі», де висловив власний підхід до професіоналізації політики на сучасному етапі. Серед факторів, що визначають зміну структури професійної політичної діяльності в кінці ХХ століття, він виділяє трансформацію соціальних груп, послаблення ролі політичних партій та ускладнення технологій масових політичних комунікацій [3, с. 131]. За словами П.Манчіні, важливу роль у цьому процесі відіграють фахівці зі зв'язків з громадськістю, експерти, ЗМІ, політичні консультанти та інші фахівці з технічними навиками. На відміну від М.Вебера, який робив акцент на джерелах доходів професіонала від політики, П.Манчіні звернув увагу на більш сутнісну його характеристику – компетентність. Автор протиставляє «старий» і «новий» політичний професіоналізм: «якщо в минулому політичний професіоналізм був повністю залежний і мотивований гідністю і повагою до вождя і партії, то нові професіонали не мають виняткових відносин ні однією зі сторін чи лідером. Як і всі представники сучасних професій, вони надають свої знання і послуги тим, хто їх потребує, отримуючи за це винагороду» [14, с.15]. П.Манчіні вважає, що професіоналізація політики в останні роки просунулася у трьох основних напрямках політичного життя: політичних кампаніях, прийнятті політичних рішень і зв'язках зі ЗМІ, розвитку телебачення та інтернету.

Інші два західні дослідники, Д.Лейкер і Р.Неграйн, вказують на суб'єктивність цього розуміння професіоналізації політики і замість широкого визначення цього поняття пропонують більш чітку дефініцію: «професіоналізація політики – процес змін у політичній сфері, що явно чи приховано сприяє покращенню, ефективності та сприйняттю організаційних ресурсів і навичок, для досягнення поставлених цілей, якими б вони не були» [14, с.15-16]. На їх думку, внаслідок таких змін політика стала більш професійною.

Деяко своєрідну точку зору, знаходимо в американського дослідника М.Петракка. У своїй статті «Отрута професійної політики» він характеризує явище професіоналізації американської політики, де наголошує на небезпеці цього процесу. Автор зазначає, що професіоналізація політики несумісна із сутністю представництва. Хоча для суспільства може бути корисним захочувати розвиток «професійних» юристів, медсестер, соціальних вчених, лікарів, тих якостей і характеристик, що належать «професійним» політикам, але суперечать цілям представницької демократії» [12]. На його думку ще наприкінці ХІХ століття, вчені передбачили небезпеку в зростанні професійних політиків. Визначаючи поняття «професійного політика» М.Петракка виходить з розуміння того, що не всі політики є професіоналами в політичній системі суспільства. Автор погоджується з М.Вебером, з приводу того, що розбіжність між людиною, яка живе «за рахунок» політики, і людиною, яка живе «для» політики має велике значення. «Професійний політик» – це той, хто здійснює політику і будує кар'єру в політичній діяльності [12]. Цим твердженням автор підкреслює негативний підхід до політичного кар'єризму (тривале перебування політиків на виборних постах) як поширеного явища в американській політиці.

Схожу думку висловлює американський дослідник Е.Кінг, критикуючи британський уряд. Автор вважає, що термін «професійний політик» дуже часто використовується, бо має певні переваги «людина, яка називає себе професіоналом, відповідально ставиться до своєї роботи, працює не покладаючи рук, ... пишається своєю роботою, бо працює не тільки заради грошей, а заради своєї власної гідності і поваги інших» [10, с. 250-251]. Недоліками використання цього поняття, є те, що політика не є професією у звичному розумінні і може привести до явища політичного кар'єризму. Як зазначає Джеймс Вілсон, **професійний політик не є глибоко прив'язаний до свого покликання, скільки переймається перемогою чи поразкою у політичній грі** [10, с.255].

Висновок. Як бачимо, більшість науковців, вказують на складність і неоднозначність терміну «професіоналізація політики». Тому пропонуємо із сукупності вищезазначеного, виділити два основні підходи щодо розуміння сутності даного поняття. Перший (П.Манчіні, Д.Лейкер, Р.Неграйн, С.Марков, В.Гончаров) розглядає професіоналізацію політики як внутрішньополітичний розподіл праці, що виникає на сучасному етапі розвитку та інституалізації політики і характеризується вдосконаленням вмінь та навичок суб'єктів політики для досягнення поставлених цілей і завдань за допомогою сучасних технологій (ЗМІ, телебачення, інтернет). Другий підхід (М.Петракка, Е.Кінг, Дж.Вільям) визначає професіоналізацію як всеохоплюючий процес, орієнтований на підвищення доходу від здійснення політики, що в свою чергу веде до політичного кар'єризму як негативного явища в політиці органів державної влади.

З нашої точки зору, кожен із запропонованих підходів виражає своєрідну точку зору щодо осмислення професіоналізації політики. Зважаючи на це, погоджуємося з тим, що професіоналізація політики – це поетапне перетворення політики в професійну діяльність, що відбувається за участі всіх зацікавлених політичних суб'єктів: експертів, політтехнологів, політичних консультантів.

Бібліографічні посилання:

1. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения. – М., Прогресс, 1990. – С. 644-706
2. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер – К., 1998. – С. 173-191
3. Гончаров В. Э. Современное политическое консультирование: Монография / В. Э. Гончаров – Спб. : ИВЭСЭП Знание, 2007. – 220 с.
4. Лонская Л. В. Анализ понятия профессионализации в психолого-педагогических исследованиях / Л. В. Лонская // Омский научный вестник № 6 (62), ноябрь-декабрь, 2007. – С. 142-146
5. Марков С. А. Политические профессии / С.А. Марков // Полития, № 2 (1999). – С. 8–19
6. Миронова Т.Л. Самосознание профессионала / Т.Л. Миронова. – Улан-Удэ, БГУ, 1999. – 199 с.
7. Моска Г. Правящий класс / Г. Моска // Социс. – 1994. – № 10. – С. 187–198.
8. Цвык В.А. Профессионализация как социальный процесс / В.А. Цвык // Вестник РУДН, серия Социология, 2003. – №4-5 – С. 258-269
9. Ярская-Смирнова Е.Р. Методы прикладных социальных исследований. Учеб. пос. Изд. 2-е, доп. / Е.Р. Ярская-Смирнова, П.В. Романов. – М. : ООО «Вариант», ЦСПГИ, при участии ООО «Норт Медиа», 2008. – 215 с.
10. King A. The Rise of the Career Politician in Britain – And Its Consequences / Anthony King // British Journal of Political Science, Vol. 11, No. 3. (Jul., 1981) – P. 249-285
11. Lilleker D. Professionalization: Of What? Since When? By Whom? / Darren G. Lilleker, Ralph Negrine // The Harvard International Journal of Press/Politics 2002; 7 (4) – P. 98-103
12. Petracca M.P. The Poison Of Professional Politics / Mark P. Petracca // Policy Analysis, May 10, 1991 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.cato.org/publications/policy-analysis/poison-professional-politics>
13. Mancini P. New Frontiers in Political Professionalism / Mancini P. // Political Communication, Volume 16, Issue 3, 1999. – P. 231-245
14. Heino S.-M. Politician weblogs in Finland. Members of Parliament as Bloggers / Sanna-Maria Heino // Master's Thesis. Department of Journalism and Mass Communication International School of Social Sciens. March, 2009. – 84 p.

УДК 323.2

С. В. Рудницький

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРУПОВИХ ІНТЕРЕСІВ У ПОЛІТИЧНІЙ ПЛОЩИНІ

Розглянуто особливості використання понять «забезпечення», «стадії розвитку інтересів», «законні інтереси» в українській суспільно-політичній думці; обґрунтовується доцільність використання терміна «забезпечення» по відношенню до інтересів. Останній тлумачиться як гарантування, захист і охорона як всього руху інтересів, так і окремих стадій цього руху, серед яких виділяються усвідомлення, вербалізація, агрегування, узгодження, артикуляція, транслювання, реалізація та ін.

Ключові слова: інтереси, стадії руху інтересів, забезпечення інтересів, законні інтереси, інтереси у політичній площині.

Рассмотрены особенности использования понятий «обеспечение», «стадии развития интересов», «законные интересы» в украинской общественно-политической мысли; обосновывается целесообразность использования термина «обеспечение» по отношению к интересам. Последний обозначает гарантирование, защиту и охрану как всего движения интересов, так и отдельных стадий этого движения, среди которых выделяются осознание, вербаллизация, агрегирование, согласование, артикуляция, транслирование, реализация и др.

Ключевые слова: интересы, стадии движения интересов, обеспечение интересов, законные интересы, интересы в политической плоскости.

Peculiarities of the use of concepts “implementation”, “phases of the interest development”, “legal interests in Ukrainian social and political thought” have been analyzed. Appropriateness of the use of the term “implementation” in relation to the interests is currently elucidated. The term “implementation” denotes guarantee, protection and preservation of the total interest motion and particular phases of this motion. Among these particular phases of the motion are